

13. Модзалевський В. Гути на Чернігівщині / Володимир Модзалевський. – К., 1926. – 191 с.
14. Островерхов А. С. Стекляные изделия из античных памятников Нижнего Поднестровья / А. С. Островерхов, С. Б. Охотников // Памятники древней истории Северо-Западного Причерноморья. – К., 1985. – С. 27–33.
15. Островерхов А. С. Фаянсовые и стеклянные бусы в Скифии и Сарматии / А. Островерхов // Вестник древней истории. – 1985. – № 3. – С. 92–109.
16. Пастернак Я. Старий Галич. Археологічно-історичні дослідження у 1850–1943 рр. / Ярослав Пастернак. – Івано-Франківськ, 1998. – 347 с.
17. Петрякова А. Українське гутне скло / А. Петрякова. – К., 1975.
18. Свешніков І. К. Звенигород. Краєзнавчий нарис / Ігор Свешніков. – Львів, 1987. – 47 с.
19. Сокровища пирамид / [под ред. Захи Хавасса ; пер. с англ. Татьяны Лисицыной]. – М., 2004. – 400 с.
20. Щапова Ю. Очерки истории древнего стеклоделия / Юлия Щапова. – М., 1983. – 199 с.
21. Monumenta Confraternitatis Stauropigianae Leopoliensis. – Leopoldis, 1895. – S. 84.

History of foundation of glass production in Univ cloister is analyzed at the article. Peculiarities and main features of development of medieval glass works are characterized. On the base of archaeological materials, collected on the site (ceramic, fragments of glass, coins), glass workshop is dated back to end of XVI – beginning of XVII century. It can be interpreted as large short-time medieval center of glass production of Sub-Carpathian region.

Key words: glass workshop, glass production, Univ cloister, smelting cell.

УДК 39 (477)
ББК 63.3-7

Оксана Дрогобицька

“АВТОБІОГРАФІЯ” МИХАЙЛА ЗУБРИЦЬКОГО (1856–1919) ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ ПОБУТУ БОЙКІВ

У статті на основі автобіографії відомого етнографа, священика та громадського діяча Михайла Зубрицького розкрито особливості побуту бойків. Значну увагу звернено на звичаї, обряди, громадське життя та господарство представників цієї етнографічної групи.

Ключові слова: автобіографія, побут, бойки, священик.

Етнографічна наука на теренах західноукраїнських земель пройшла тривалий шлях розвитку від звичайних описів побуту та явищ повсякденного життя населення до фундаментальних, узагальнюючих праць з конкретної проблематики. Чималу роль у цьому процесі відіграв Михайло Зубрицький (1856–1919) – видатний дослідник Бойківщини, парох с. Мшанець Старосамбірського повіту (тепер – Старосамбірського району) на Львівщині.

Останні роки позначені значним зростанням зацікавленості науковців до постаті Михайла Зубрицького. Підтвердженням цьому є видання в рамках журналу “Народознавчі зошити” (2008 р., №3–4) низки статей, присвячених громадській і науковій діяльності відомого етнографа. Серед авторів публікацій – львівські вчені Г.Горинь [9], Г.Дем’ян [12], Р.Кирчів [18], Г.Сокіл [20] та інші. Незважаючи на це, досі маловідомою для широкого загалу залишається “Автобіографія” (1896 р.) дослідника, оригінал якої зберігається у відділі рукописів Львівської наукової бібліотеки імені Василя Стефаника НАН України [6]. Тому вважаємо за необхідне прослідкувати, як відобразилися в цьому документі не тільки основні віхи життя дослідника, а й побут його оточення.

Більша частина автобіографії присвячена с. Мшанець, однак наведені в ній відомості можна застосовувати для вивчення традиційної культури бойків загалом. На це, зокрема, звертає увагу й дослідник Р.Кирчів, наголошуючи, що зазначене село “з етнографічного погляду було типовим для західної Бойківщини, тому й інформативний та узагальнюючий зміст праць Зубрицького не обмежується тільки названим селом, а має значно ширший діапазон” [17, с.62].

Ще в молоді роки М.Зубрицький збирав у рідному селі Кіндратові (тепер – Турківського району Львівської області) та інших суміжних населених пунктах (Ясінці, Розборі) пісні, колядки, повір'я, записи яких передавав мовознавцям О.Партицькому, О.Огоновському та іншим. Така праця особливо зблизила його з І.Франком і В.Гнатюком. Останній, завдяки активному сприянню з боку священика, упродовж лютого-квітня 1899 р. записав у с. Мшанець численні пісні, оповідання, казки, легенди, анекдоти, місцеве весілля тощо [18, с.377]. Надалі він неодноразово писав до М.Зубрицького, де радив, якими проблемами варто займатися та на що звертати особливу увагу [10; 19, с.143]. Зокрема, за порадою В.Гнатюка дослідник описав похорон у бойків та опублікував під назвою “Похоронні звичаї й обряди в Мшанці і сусідніх селах Старосамбірського і Турчанського повіта” у спеціальному випуску “Етнографічного збірника” [20, с.400].

Про діяльність М.Зубрицького схвально відгукувався І.Франко, називаючи його добрим знавцем західної гірської Бойківщини [21, с.69]. Описуючи хід етнографічної експедиції в цей регіон, організованої за дорученням Наукового товариства імені Т.Шевченка (далі – НТШ) та Товариства австрійської етнографії у Відні (1904 р.), він згадує село Мшанець. Тут члени експедиції в складі І.Франка, Ф.Вовка, З.Кузелі (пізніше приєднався ще й інженер П.Рябов з Росії) “зустріли сердечний прийом, ерудовану активну допомогу та сприяння з боку українського священика Михайла Зубрицького...” [21, с.69].

“Великий Каменярь” назвав М.Зубрицького назвичайно здібним і старанним лекціонером етнографічних матеріалів, за що поставив його в один ряд із такими відомими вченими, як В.Гнатюк, В.Шухевич, О.Роздольський [9, с.379]. Загалом І.Франко так характеризував цього дослідника: “Як сільський священик у однім із етнографічного і з культурно-історичного погляду дуже цікавим закутку нашого краю, історик і етнограф, а при тім сам син селянської сім'ї, він почуває потребу вникнути якнайглибше в душу народу і передати нам, відбитим культурною течією далеко набік від того народу, його духове і моральне обличчя в можливо повній і автентичній формі. Він перший у нас звернув увагу на ті зерна культурної історії та народної психології, що котяться день у день у тих сірих безконечних селянських розмовах, і пробував виловлювати з них причинки до своїх наукових тем” [23, с.10].

Значною мірою під впливом львівської школи етнографів М.Зубрицький поступово перейшов від принагідних записів до вичерпного опису окремої теми за визначеною програмою й науковою методикою [9, с.379]. Дослідник займався пошуком стародруків та опублікував серію документів з історії с. Мшанець [13; 14; 15; 16]. Велику наукову вартість, зокрема, мають приказки, зібрані ним упродовж кількох десятиліть етнографічної діяльності. Вони здебільшого відбивають соціальні відносини на селі [1; 3; 4]. Цінним є й те, що, записуючи приказки, священик подавав респондента та конкретні обставини, при яких вони використовувалися. Наприклад, приказка “Ждуть вітця, та нема кінця” відображала становище в с. Плоске, мешканці якого протягом довгих років чекали на власного душпастиря [2, арк.7]. Цю особливість записів відмітив ще І.Франко у своїй передмові до першого тому “Галицько-руських народних приповідок” [22, с.298–299].

Особливо важливим, як твердить львівський етнолог Г.Горинь, залишається той факт, що М.Зубрицький уперше ввів такі нові й прогресивні підходи дослідження, як комплексність, усебічність, системність, завдяки яким підняв рівень етнографічної науки на новий щабель [9, с.381].

Значну увагу священик також відводив збиранню експонатів. Наприклад, у 1911–1912 рр. він відправив із с. Мшанець у Базель (Швейцарія) до “Етнографічного музею світу” низку пам'яток, серед яких малюнки селянських будинків, водяного млина тощо [7, с.3].

Загалом наукова спадщина дослідника налічує щонайменше 325 публікацій історичного й етнографічного характеру [11, с.172]. Свої численні статті та розвідки він друкував у “Записках НТШ”, “Матеріалах до українсько-руської етнології”, часописах “Батьківщина”, “Діло”, “Життя і слово”, “Зоря”, “Свобода” та ін. За особливі заслуги священник був обраний дійсним членом НТШ (1904 р.) [24, с.14].

Чимало відомостей щодо етнографічної діяльності та кола наукових зацікавлень дослідника можна почерпнути з його “Автобіографії”. На початку документа священник зосередився на витоках свого роду, який походив із невеликого села Зубриці (Турківського повіту), далі – на характеристиці власної сім’ї та шкільних років. Не оминув він увагою й навчання в Дрогобицькій гімназії та своїх викладачів, військову службу. Тут також можна зустріти цікаву інформацію про відомих тогочасних громадських діячів та етнографів [6].

Важливе місце в автобіографії займає період, який настав після закінчення М.Зубрицьким Перемишльської духовної семінарії та одруження з Ольгою Борисевич (1883 р.). Із цього часу він почав виконувати обов’язки приватного сотрудника (помічника пароха) при о. А.Назаревичу в с. Мшанець Старосамбірського повіту. У цьому населеному пункті священник працював аж до 1914 р., тому більшу частину документа присвятив саме йому.

“Автобіографія” містить багато цінної інформації про особливості менталітету селян, з якими довелося спілкуватися новому пароху. Зокрема, він відзначав так зване двовірство, коли “християнські поняття змішались з поганськими” [6, арк.23]. М.Зубрицький підкреслював низький рівень обізнаності місцевих дітей з основними християнськими святами та обрядами. Такий висновок він зробив після уроків релігії в школі, коли на запитання про свято Благовіщення діти відповіли, що його відзначають на честь благословення Богом землі [6, арк.23].

З одного боку, М.Зубрицький як патріот та етнограф намагався сприяти збереженню матеріальної й духовної культури бойків, розвитку місцевих промислів і ремесел, а з іншого (як священнослужитель), – прагнув скасувати давні порядки та звичаї, пов’язані насамперед із вживанням великої кількості алкоголю. Цей дуалізм простежується і в тексті автобіографії автора.

Парох згадував, що за роки його душпастирювання в с. Мшанець селяни перестали співати старосвітські колядки. Він разом з о. А.Назаревичем заборонив ходити з колядою, попередньо записавши від одного господаря всі місцеві колядки *. Як зазначав М.Зубрицький, “за сей заказ було в селі повно гніву і відказів. Багато людей не злюбило, що скасувалося так давний звичай, повідали: “так робили наші діди, прадіди, а ми чому маємо занехати”. Та якось все те з часом перейшло, люди заспокоїлися, а то самі раховали, що на горівку піде що року з 100 злр. з цілого села” [6, арк.24].

Схожа ситуація склалася і з хрестинами. Традиційно в селі на хрестини приводили п’ятнадцять хрещених батьків. Кожний кум і кума мали подарувати породіллі кілька крейцерів і полотно “на крижмо”. Новий душпастир заборонив більше двох пар хресних батьків. Звичайно, таке нововведення не припало до вподоби селянам, вони “і проти сеї постанови відказували, нераз на перекір приводили більше кумів, але і се перемоглося” [6, арк.24].

В автобіографії дослідник також описує, як відбувалася “комашня”. Здавна побутував звичай, за яким вранці до господаря, що замовляв богослужіння за померлих, сходилися люди із цілого села “на поранок”, випивали по дві чарки горілки й відходили зі словами: “Дай Вам Боже здоров’я, а померлим царство небесне” [6, арк.24]. Тільки після цього селянин запрошував до церкви й на обід того, кого вважав за потрібне. “З церкви ішли запрошені на комашню, де ще перед приходом священника випили по

* Ці колядки в 1885 р. переписав І.Франко.

одній, перед обідом другу, а по обіді третю чарку" [6, арк.24]. Принагідно варто зауважити, що й цей звичай був скасований з ініціативи М.Зубрицького.

Окремі фрагментарні згадки зустрічаємо в зазначеному джерелі й про місцеве весілля. Зокрема, автор стверджував, що "давніше обходили весіля зо два дні, часом дехто і на третій затягнув. Тепер звели все на один день, дещо викинули з давних звичаїв, особливо "митвини", що відбувалися другого дня на ріці, а навіть декотрі перед вінчанем не кличуть на ніч музики, бо першої ночі найбільше сходило ся моложави і найбільше горівки виходило" [6, арк.25].

Дослідник відзначав консерватизм місцевих мешканців, коли "дуже сего не люблять, що комусь забагаєся виходити поза звичайну дорогу життя в селі, якось їм те все ненависне" [6, арк.26]. Своє твердження він проілюстрував на прикладі одного випадку. Місцеві жінки носили так звані "мальованки" (спідниці з домотканого полотна з нанесеним за допомогою трафарету на них малюнком), які розфарбовували переважно євреї. Священик вирішив заохотити когось із своїх парафіян до цієї справи й навіть надрукував повідомлення в газеті "Діло" за 1889 р. Йому погодився допомогти о. В.Микитка із с. Купчинці поблизу Тернополя. Туди М.Зубрицький направив навчатися новому ремеслу одного селянина. І хоча той, повернувшись у рідне село, "малював" спідниці не гірші, аніж інші майстри, усе ж таки не міг догодити місцевим господиням [6, арк.26].

З автобіографії також дізнаємося про низький соціально-економічний розвиток тогочасного села та зосередження всієї торгівлі в руках євреїв. Покращення ситуації етнограф вбачав у закупівлі млина, олійні, запровадженні в господарський ужиток штучних добрив, виведенні нових порід худоби тощо [6, арк.26].

Цікаві відомості подав М.Зубрицький про місцеву шляхту, яка зовні не відрізнялася від решти селян, однак трималася відособлено і, за словами автора, "вірно берегла свої перекази шляхотські" [6, арк.27]. Антагонізми між шляхтою й селянами загострювалися на Великдень, коли представники шляхетського стану під час відправи заносили кошики з пасками всередину храму (натомість решту мешканців с. Мшанець залишали свої кошики на цвинтарі). Після завершення служби шляхтичі виносили кошики із церкви й ставали разом з іншими людьми в очікуванні священика. Така поведінка викликала нарікання з боку більшості парафіян. Для того, щоб залагодити затяжний конфлікт і зрівняти всіх у правах, М.Зубрицький наказав шляхті більше не заносити свої паски до церкви [6, арк.27]. Ставлення священика до цієї проблеми можна охарактеризувати такими його словами: "Впрочім сільські шляхтичі "ходачкова шляхта" всюди суть колодою у ніг нашого селянства. Все ще тліє у них надія, що вернуть давні добрі часи, хлопів обернуть в підданих..." [6, арк.27].

Не менш цінну інформацію знаходимо в автобіографії про громадський побут населення Мшанця та околиць. Зокрема, М.Зубрицький охарактеризував місцеве духовенство та його ставлення до селян. Він стверджував, що відносини між парафіянами й священиками були досить прохолодними, бо останні, хоч і "добрі русини", але не підтримували тісних контактів із населенням. У відповідь на це "парохіянин в очи був чемний, аж облесливий, а поза очи відказував і нарікав, а коли підпив собі, то і в очи повів яке прикре слово" [6, арк.28].

Водночас сам автор намагався своїм прикладом показати, що справжній душпастир не повинен триматись осторонь від громадських справ, а брати активну участь у житті села й вести його на шляху культурного, економічного та політичного поступу. Із цього приводу він писав: "Сходячися з своїми парохіянами розпочинав я з ними все розмову про справи, які їх обходили, або які они повинні би пізнати. Познакомив я їх з устроєм краю і держави, з важнішими для них приписами державними, по трохи з порядками по інших краях, бесідувалося про господарку, купецтво і всякі можливі справи. Те саме було, коли я зійшов ся з людьми з других сіл... Я старався все людям пока-

зати, де границя їх обов'язків і що они мусять сповнити, а чого ні. Часто писав їм рекурси в справі оплат військової такси, виміру різних нележитостей, акцизних оплат і т. д.” [6, арк.27–28].

М.Зубрицький проводив активну просвітницьку роботу. Він зазначав, що вечорами після богослужіння молодь сходилася до його дому, де співала церковні пісні та навчалася читати [6, арк.23]. Згадав священник в автобіографії і про відкриття читальні*, де вголос зачитував селянам часописи, художні книги, вів бесіди про домашні справи та записував фольклорні матеріали. Цікаво, що він навчав селян й елементарної географії. Наприклад, в автобіографії читаємо про те, що М.Зубрицький читав селянам про ескімосів із журналу “Дзвінок” і розповідав про пригоди Робінзона Крузо. Із сторінок документа дізнаємося також про намір автора купити в читальню глобус [6, арк.25].

Загалом, ведучи мову про культурно-просвітницьку діяльність М.Зубрицького, цілком погоджуємося із словами дослідниці Г.Горинь про те, що порядок у тогочасному селі залежав не стільки від війта та громадського уряду, скільки від місцевого священника [8, с.31].

Таким чином, серед джерел вивчення особливостей побуту українців чільне місце займають матеріали приватного походження, адже в них зазвичай відображено не тільки біографічні дані та світогляд автора, а й повсякденний світ людей, що його оточують. До таких документів належить і “Автобіографія” М.Зубрицького, де етнографу вдалося через призму власного життя показати матеріальну (одяг, розвиток ремесел, господарство) та духовну (особливості менталітету, родинних і календарних обрядів) культуру бойків. Чільне місце в джерелі зайняли також відносини між різними соціальними категоріями (селянами та духовенством, селянами й дрібною шляхтою), що зайвий раз підтверджує бажання автора глибоко й об'єктивно показати всі сторони життя населення.

1. Інститут літератури імені Т. Шевченка НАН України (відділ рукописних фондів і текстології), ф. 3, спр. 4059. – 26 арк.
2. Там само, ф. 3, спр. 4157. – 8 арк.
3. Там само, ф. 3, спр. 4158. – 19 арк.
4. Там само, ф. 3, спр. 4217. – 1 арк.
5. Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Рильського (відділ рукописів), ф. 29, спр. 187. – 14 арк.
6. Львівська наукова бібліотека НАН України імені В. Стефаника (відділ рукописів), ф. 206, спр. 922, п. 27. – 30 арк.
7. Бойківщина : історія та сучасність. – Львів : Фіра-люкс, 1996. – Ч. 2. – 112 с.
8. Горинь Г. Громадський побут сільського населення Українських Карпат (XIX – 30-ті роки XX ст.) / Г. Горинь. – К. : Наукова думка, 1993. – 199 с.
9. Горинь Г. Наукова праця Михайла Зубрицького у вимірах часу / Г. Горинь // Народознавчі зошити. – 2008. – № 3–4. – С. 378–381.
10. Дем'ян Г. Листи Володимира Гнатюка до Михайла Зубрицького / Г. Дем'ян // Записки НТШ. – Львів, 1992. – Т. ССХХІІІ. – С. 293–308.
11. Дем'ян Г. Маловідомі сторінки життя і наукової праці Михайла Зубрицького / Г. Дем'ян // Записки НТШ. – Львів, 1992. – Т. ССХХІІІ. – С. 172–196.
12. Дем'ян Г. Національно-державницьке спрямування діяльності Михайла Зубрицького : тематико-бібліографічний огляд публікацій / Г. Дем'ян // Народознавчі зошити. – 2008. – № 3–4. – С. 358–372.
13. Зубрицький М. Село Мшанець Старосамбірського повіта : матеріали до історії галицького села / М. Зубрицький // Записки НТШ. – Львів, 1906. – Т. LXX. – Кн. ІІ. – С. 114–167.
14. Зубрицький М. Село Мшанець Старосамбірського повіта : матеріали до історії галицького села / М. Зубрицький // Записки НТШ. – Львів, 1906. – Т. LXXІ. – Кн. ІІІ. – С. 96–133.
15. Зубрицький М. Село Мшанець Старосамбірського повіта : матеріали до історії галицького села / М. Зубрицький // Записки НТШ. – Львів, 1906. – Т. LXXІV. – Кн. VІ. – С. 93–128.
16. Зубрицький М. Село Мшанець Старосамбірського повіта : матеріали до історії галицького села / М. Зубрицький // Записки НТШ. – Львів, 1907. – Т. LXXVІІ. – Кн. ІІІ. – С. 114–170.

* За безпосередньої участі М.Зубрицького були засновані й діяли осередки “Просвіти” в Мшанці, Грозьові, Михнівці, Лаврові, Лімні, Головецькому, Лип'ю [12, с.364].

17. Кирчів Р. Етнографічне дослідження Бойківщини / Р. Кирчів. – К., 1978. – 174 с.
18. Кирчів Р. Зв'язки Михайла Зубрицького з Іваном Франком і Володимиром Гнатюком / Р. Кирчів // Народознавчі зошити. – 2008. – № 3–4. – С. 373–377.
19. Сокіл Г. Деякі аспекти методики записування фольклору (кінець XIX – початок XX століття) / Г. Сокіл // Вісник Львівського університету. Серія філологія. – 2007. – Вип. 41. – С. 141–149.
20. Сокіл Г. Из доробку Михайла Зубрицького / Г. Сокіл // Народознавчі зошити. – 2008. – № 3–4. – С. 397–402.
21. Франко І. Етнографічна експедиція на Бойківщину / І. Франко // Зібрання творів у п'ятдесяти томах / І. Франко. – К. : Наукова думка, 1982. – Т. 36. – С. 68–99.
22. Франко І. Передмова до першого тому (видання “Галицько-руські народні приповідки”, Львів, 1905) / І. Франко // Зібрання творів у п'ятдесяти томах / І. Франко. – К. : Наукова думка, 1983. – Т. 38. – С. 294–316.
23. Франко І. *Bel parlar gentile* / І. Франко // Зібрання творів у п'ятдесяти томах / І. Франко. – К. : Наукова думка, 1982. – Т. 37. – С. 8–20.
24. Члени Товариства // Хроніка НТШ у Львові. – 1913. – Вип. I. – Ч. 53. – С. 12–26.

On the basis of autobiography of the well known ethnographer, priest and publicman M. Zubryts'kyi the features of boikos way of life are analyzed in the article. Special attention paid to consuetudes, ceremonies, public life and economy of representatives of this ethnographic group.

Key words: *autobiography, the way of life, boikos, priest.*

УДК 94 (477.83/.86):061.233

ББК 63.3 (4 Укр) 62

Лідія Федик

ГРОМАДСЬКІ ТА ПОЛІТИЧНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ГАЛИЧИНИ: ЕТНОКОНФЕСІЙНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ (20–30-ті рр. XX ст.)

У статті розглядаються фактори й мотиви діяльності політичних, громадських і культурно-освітніх організацій найбільших етноконфесійних груп Галичини. Досліджуються місце політичних партій та організацій краю в системі міжнаціональних і міжконфесійних стосунків регіону, вплив їх ідеологічних орієнтацій на розвиток і характер цих стосунків.

Ключові слова: *партія, духівництво, євангелісти, польська держава.*

На сучасному етапі триває політична, соціальна, релігійна структуралізація українського суспільства. Цей процес, за умов етнічної та релігійної гетерогенності населення, супроводжується конфліктними ситуаціями й засвідчує наявність ряду проблем у сфері політичних, державно-церковних, міжконфесійних і міжнаціональних відносин України. Це актуалізує проблему досягнення суспільно-політичної стабільності, формування, виходячи з реалій сучасного державного життя, концепції розвитку української нації, виявлення інтересів та ідей, здатних об'єднати етнічно та конфесійно плюралістичне суспільство. Важливим на шляху до досягнення цього є вивчення історичних аспектів цих процесів, урахування як досвіду інших держав, так і власного. У цьому плані важливе вивчення історії діяльності політичних партій та організацій різного спрямування, оскільки вони є проміжною ланкою, що з'єднує суспільство й державу.

Позиції політичних партій та організацій Галичини міжвоєнного періоду, відображені передусім у їх політичних програмах, відбивали настрої тієї частини населення, інтереси якої вони репрезентували, а також найбільш актуальні проблеми тогочасного суспільства. Водночас наявність політичних організацій свідчила про здатність певної етнічної спільноти захищати свої інтереси легальним шляхом, формування політичної культури.

Метою цього дослідження є вивчення системи міжнаціональних і міжконфесійних стосунків у Галичині міжвоєнного періоду крізь призму діяльності політичних, громадських і культурно-освітніх організацій етноконфесійних спільнот цього регіону.